

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Claude Lévi-Strauss a vznik strukturální
antropologie**

Václav Kubík

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Bakalářská práce

**Claude Lévi-Strauss a vznik strukturální
antropologie**

Václav Kubík

Vedoucí práce:

Prof. RNDr. Ivo Budil, Ph.D., DSc.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, červen 2012

.....

Poděkování

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Prof. RNDr. Ivo Budilovi, Ph.D.,DSc. za trpělivost, cenné rady a systematické vedení po dobu zpracování bakalářské práce.

1	ÚVOD.....	5
2	CLAUDE LÉVI-STRAUSS.....	7
	2.1 Vznik Strukturální antropologie.....	9
	2.1.1 Strukturální analýza v jazykovědě.....	13
	2.1.2 Vztah etnologie a historie.....	16
	2.1.3 Příbuzenství a sociální organizace.....	19
	2.1.4 Mýtus.....	24
	2.1.5 Magie.....	26
	2.1.6 Umění.....	29
3	Závěr.....	32
4	Resumé & SUMMARY.....	34
5	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	37

1 ÚVOD

V této bakalářské práci budeme na následujících stranách mapovat důležité aspekty, jež tvoří dílo známého francouzského vědce a hlavního představitele *strukturalismu*. Claude Lévi-Strauss byl osobností, která velmi zásadním směrem určovala vývoj humanitních věd ve dvacátém století. Předmětem našeho zájmu je především vznik strukturální antropologie a právě dílo tohoto vědce. Vlastní rekonstrukce pak zahrne nejen antropologii, ale i několik dalších vědních oborů, které měly bezprostřední vliv na dílo Lévi-Strausse. Objasníme tedy například vzájemný vztah etnologie a historie, který je pro vlastní antropologii významný.

Pojem „*struktura*“ je úzce spjat s celou řadou humanitních věd, z něj pak vychází vlastní metodologický postup. Z čeho tedy vyvěrala strukturální antropologie Claude Lévi-Strausse? Naše práce se zaměřuje na *strukturu jazyka*. V kontextu díla autora rozebere také *sociální organizaci, magii a umění*. Pomocí kompilativní metody se pak práce snaží dát odpověď na následující otázky.

V čem spočívá přínos díla Lévi-Strausse? Je třeba dílo autora zapomenout a jak je to s popularitou strukturalismu v antropologických vědách dnes? Práci tvoří několik pasáží. V první části se zaměříme na posloupnost intelektuálních dějin Clauda Lévi-Strausse. V druhé pak vymezujeme vlastní pojmy „strukturalismus“ a „struktura“, dále uvedeme důvody vzniku tohoto směru v Antropologii. Následně se zaměříme především na jazykovědu, ze které autorova strukturální antropologie vycházela.

Naše práce se tedy pokusí nejen objasnit vznik strukturální antropologie, odpovědět na položené otázky, ale i představit dílo Lévi-Strausse, nastínit vzájemný vztah jednotlivých aspektů, které budou někdy elekticky sloučeny, jindy dány do vzájemné opozice, která je tak typická pro dílo tohoto francouzského vědce. Z četných kritik, které

vyvolala rozsáhlá práce Lévi-Strausse, který se antropologii snažil chápat holisticky a chtěl do ní zahrnout široké aspekty lidského jednání, některé vybereme a zkusíme je vzhledem ke kontextu doby posoudit.

2 CLAUDE LÉVI-STRAUSS

Claude Lévi-Strauss, se narodil 28. listopadu 1908 v Bruselu, své dětství ale prožil v umělecké atmosféře Paříže. I toto mělo zjevně vliv na jeho pozdější multioborový přesah a velmi pozitivní vliv k imaginaci. Na pařížské Sorboně studoval práva, filosofii a sociologii. Nejen filosofickým vzorem pro něj byl Jean Jacques Rousseau (1712 – 1778), kterého později označil za „zakladatele věd o člověku.“ Filosofii přednášel na lyceích, ale jelikož ho tato věda tak trochu zklamala, využil nabídky přednášet sociologii na nově založené univerzitě v brazilském Sao Paulu. Zároveň se na konci prvního akademického roku začal věnovat terénnímu výzkumu.

Velkou inspirací pro něj byla kniha amerického kulturního antropologa Roberta Heinricha Lowieho (1883 - 1957) *Primitive culture*¹ (1920), kde se autor snažil nahradit do té doby především ekonomický determinismus. Psal se rok 1936, kdy Lévi-Strauss poprvé studoval zdobení těla a další zvyky Bororů a Kaďuvejů.² Dobrodružství a objevování „Nového světa“ mohlo na základě finanční podpory francouzské vlády pokračovat v roce 1938, kdy prováděl terénní výzkum na severozápadě Brazílie mezi polonómádkými Ňambikwáry. S nimi i několik měsíců žil. Jelikož se jednalo o první velkou terénní práci, není příliš překvapivé, že se nedočkala kladného ohlasu. Zachycena byla v knize *Smutné tropy* (1955) a především díky literárnímu talentu autora je známa po celém světě. U nás se nedávno dočkala svého druhého vydání.³ Jako velmi důležitý aspekt se nám však jeví respekt a sympatie ke kultuře původních obyvatel Jižní Ameriky a také rostoucí skepse k filosofickému směřování „Starého světa“⁴ té doby.

¹ Lowie v této knize také kritizuje unilineární sociální determinismus

² Jejich zvyky a život (s. 104-173) popisoval Lévi-Strauss stejně jako tomu bylo u Ňambikwárů (s.174-224) v knize *Smutné tropy*, zde také pojednává o Tupí-Kawahíbech (s.225-262)

³ Druhé vydání *Smutných tropů* se datuje do roku 2011, tedy 35 let po prvním

⁴ Označení Starý svět se traduje již od patnáctého století, mezi tyto kontinenty řadíme Evropu, Asii a Afriku.

Do dalšího života Lévi-Strausse však zásadně zasáhla 2. světová válka a fakt, že po návratu do Francie musel díky svým židovským předkům z Evropy uprchnout. Jak už to však v životě bývá, některé, na první pohled velmi nepříjemné skutečnosti, mohou být ve svých důsledcích přínosné. Claude Lévi-Strauss emigroval do New Yorku, kde dostal místo v dodnes fungující škole New School of Social Research.⁵ Tam pokračoval ve své práci, kterou nadále rozvíjel. Po válce zůstal Lévi-Strauss v USA, a to až do roku 1948, Pracoval zde jako kulturní atašé na francouzském velvyslanectví ve Washingtonu. Po svém návratu do Francie zastával řadu důležitých funkcí v institucích jako Musée de l'Homme⁶ v Paříži, kde pracoval jako prozatímní ředitel (1949 - 1950) a na École des Hautes Études pratique,⁷ kde byl zaměstnán jako ředitel antropologického institutu (1950 - 1967). V tomto období byla strukturální antropologie na vrcholu. Samotný termín strukturalismus se v tuto dobu používal v celé řadě teorií mimo antropologie. Velká část jeho práce se také dotýkala účasti v ekologickém odrazu působení lidí. Důležité pro něj byly takzvané „barevné hodnoty“, neboli vyjádření nechuti k omezenosti a sterilitě etnik. Výsledek toho byl fakt, že se stal hrdinou pro některé moderní ekologické ideologie. V knize Myšlení přírodních národů (1962) dokázal oslavovat „primitivní umění“, což povzbudilo obecnou francouzskou veřejnost v zájmu o exotiku. Nejen tato kniha dokázala, co se odborného výkladu týče, přispět k oslavě kulturní diversity a propagaci kulturního relativismu. S tím se ruku v ruce pojí i aktivní působení Lévi-Strausse v organizaci UNESCO. Díky vzájemné spolupráci vznikla také kniha Rasa a dějiny⁸ (1952).

⁵ Univerzita The New School for Social Research byla založena roku 1919 a nejen ve své době bránit cenzuře a politickému ovlivňování univerzit. (<http://www.newschool.edu/history.aspx>)

⁶ Muzeum člověka, které bylo založeno roku 1937 (<http://www.museedelhomme.fr>)

⁷ Tradice této školy se datuje do 18. Století (<http://www.ephe.sorbonne.fr/ecole/une-longue-histoire.html>)

⁸ Ta měla vyzvat čtenáře především mimo akademickou obec k tolerantnosti a ke snaze o vzájemné poznávání kultur a národů.

Od roku 1959 přednášel jako profesor sociální antropologii na Collège de France. Kromě mnoha jiných ocenění získal v roce 1973 cenu Erasmus a byl členem francouzské, americké, britské, nizozemské a norské Akademie. Je pozoruhodné, že i přes obrovský respekt, a to zejména ve Francii, nemá Lévi-Strauss žádné přímé následovníky nebo studenty. Na mnoho lidí mělo a má Lévi-Straussovo myšlení obrovský vliv, namátkou třeba filosofové Foucault, nebo Derrida. Po tomto vědci byla také pojmenována relativně nedávno vytvořená sbírka domorodých umění v muzeu Quai Branly v Paříži. Nejvýznamnější část jeho prací je pak publikována v Bibliothèque de la Pléiade, což se stalo už za jeho života. Tato čest je obvykle vyhrazena jen pro mrtvé velikány, jako byl třeba Aristotelés. Claude Lévi-Strauss zemřel v Paříži 30. října 2009.

2.1 Vznik Strukturální antropologie

Před vlastním vznikem strukturalismu hrálo v antropologii důležitou úlohu hned několik jejich směrů, které se vzájemně ovlivňovaly a zároveň na sebe kriticky refletovaly. Stručný přehled začneme u evolucionismu, který postupný vývoj chápe, jako neustálé zdokonalování lidstva. Pro jeho rozvoj bylo velmi důležité vymezení biologické evoluce a vzestup přírodních věd. I pro difuzionisty byla v první řadě důležitá tzv. kulturní změna. Vycházeli především ze socioekonomické geografie. Jejich výzkumy však více vycházely z kulturního relativismu. Jako kritika difuzionismu pak vznikl konfiguracionismus, který můžeme charakterizovat především snahou o systémovou interpretaci kultury. Psychologická antropologie se pak promítá především zájmem o lidskou osobnost a kulturu. Hierarchicky předcházející směr strukturální antropologie se pak začal zaměřovat především na terénní výzkum,

participující na funkcionální jednotě společnosti. Byl jím funkcionalismus, ze kterého posléze vyšel strukturální funkcionalismus⁹.

Vlastní obor antropologie není pouze jakýmsi státem ve státě, ale spolupracuje s celou řadou nejen humanitních věd. Určující diskurz tak spoluvytváří například již zmíněná biologie. Do tohoto souboru je tak nutno přinést i určitý řád a strukturu. K tomu nám může pomoci i níže uvedená charakteristika strukturalismu.

Myšlení v souvislostech částí a celku a jejich vzájemné odkázanosti na sebe, jejich funkčních závislostí a napětí, řídicích samoregulací celků, myšlení dynamického přechodu jedné struktur v druhé a nepřetržité restrukturační struktur nižšího řádu vlivem struktur vyššího řádu v přírodě i ve společnosti, myšlení spjatosti společenských struktur s dynamickou hierarchií významů a hodnot, napětí znaku a věci, smyslu a mlčení, bytí a nicoty – to je cesta myšlení, která otevírá přístup k problémům budoucnosti v celé řadě vědních oborů.¹⁰

Na první pohled komplikovaná definice dává tušit, že vlastní strukturalismus je vědeckou metodou, kterou je v jistém slova smyslu možno aplikovat na celou řadu aspektů lidského bádání. Vychází ze souvislostí, které nám dávají jednotlivé části, neboli znaky. Ty je pak možno komponovat do jednotlivých struktur a shlukovat je do organizací. Důležitým aspekt, který z této citace vychází, je bezesporu i určitá schopnost kombinace a rekombinace jednotlivých faktorů. Ta vychází z matematiky. K otázce používání struktury v antropologii se také vyjadřuje Alfred Louis Kroeber (1876 – 1960), podle kterého vlastní pojem struktury obsahuje vše, co není beztvaré.¹¹ K této kritice, která zpochybňuje používání tohoto termínu, se Lévi-Strauss staví čelem a

⁹ (Soukup, 1994 s.23-98)

¹⁰ (Chvatík, 1994 s. 7)

¹¹ (Kroeber, 1948 s.325)

odůvodňuje ho již dřívějším používáním, především v rovině příbuzenství, která má své pevné místo v kontextu etnologie.

Přísně vědecké hledisko práce Clauda Lévi-Strausse bylo z velké části výsledkem kombinace dvou typů teoretických vlivů. Jednak to byl kontakt s americkou kulturní antropologií a za druhé do jeho profesního života zásadně zasáhlo seznámení s bývalým členem Pražského lingvistického kroužku¹² Romanem Jakobsonem (1896 - 1982). Ten ho zasvětil do tajů strukturální lingvistiky. V jazykovědě našel Lévi-Strauss metodu, která mu umožnila uzpůsobit představu o výkladu hledání struktury lidského nevědomí a byla tak nejdůležitější subdisciplínou, která znamenala následný vznik strukturální antropologie. Stejný název, tedy Strukturální antropologie (1958), dostala i publikace, ze které v této práci nejčastěji vycházíme. Po patnácti letech se tento výbor textu dočkal svého druhého vydání.

Zrození strukturální antropologie tedy nebylo náhodné, samotný směr navazuje na celou řadu svých předchůdců a obohacuje dosud zažitá paradigmatata o nové názory. Z perspektivy dnešní doby pak můžeme zařadit i další náhled na daný směr.

*„Pro francouzskou strukturální antropologii, spjatou s dílem C. Lévi-Strausse, je typická snaha odhalit pod rozmanitostí empirické skutečnosti univerzální struktury lidské aktivity.“*¹³

Jak by tedy podle Lévi-Strausse měl antropolog postupovat a na co by se měl soustředit? Jedním z parametrů úspěchu je dle Lévi-Strausse objektivita. Doporučení, které se dá u strukturalisty čekat je využití jazykovědy, která má díky dobře zvolené metodologii za úkol dosáhnout úplnosti. Dosáhnout toho dle Lévi-Strausse můžeme i díky rozčlenění

¹² Pražský lingvistický kroužek byl jednou z nevlivnějších škol jazykovědného myšlení před druhou světovou válkou. Prostřednictvím svých členů jako byli Roman Jakobson nebo René Wellek ovlivnil moderní americkou lingvistiku i jazykovědce po celém světě. (http://www.praguelinguistics.org/cs/o_prazskem_lingvistickem_krouzku)

¹³ (Soukup, 2004 s.130)

jednotlivých složek na menší celky. Díky tomu můžeme vytvořit modely, které se budou snažit objevit formu společnou všem projevům společenského života. Tuto tendenci vymezil již Mauss pojmem „sociální fakt.“ Posledním rysem výzkumu antropologa je pak dle Lévi-Strausse zjišťování významu, který se nám především v malých společenstvích může díky osobnějším vztahům ukazovat daleko lépe, než je tomu u společností „civilizovaných.“ Uvedený postup zasazuje Lévi-Strauss do pole aplikované antropologie. Stěžejní metodou, která má dosáhnout kvalitativně objektivnějších poznatků je terénní výzkum. Před povoláním antropologa se podle Lévi-Strausse otevírají zajímavé perspektivy, otázkou zůstává, jak je sami antropologové naplní.

Vliv práce, kterou Lévi-Strauss přinesl na paškál vědy přesáhl teoretický rámec antropologie. Velkou stopu zanechal především na poli americké kulturní antropologie, kde dílo Lévi-Strausse zapůsobilo především na představitele nové etnografie, kteří se snaží o koncepci symbolického či kognitivního systému. Ve Velké Británii pak ke strukturalistům řadí Rodney Needham (1923 – 2006), vliv tohoto směru pak můžeme sledovat u Marshalla Sahlins (1930).

2.1.1 Strukturální analýza v jazykovědě

V jazykovědě našel Lévi-Strauss metodu, která mu umožnila ještě více uzpůsobit představu o výkladu hledání struktury lidského nevědomí. Sám sebe pokládal za vědce, který jazykovědu možná trochu nevědomě používal již před svým působením v USA. Strukturální lingvistika mu především usnadnila studovat různé části života. Mezi nejdůležitější struktury patří v jeho podání systém vztahů mezi jednotkami¹⁴, neboli vztahy mezi prvky. Ty jsou vždy důležitější, než prvky samotné. Základem strukturální antropologie je dle Lévi-Strausse názor, že lidský mozek zpracovává systematicky organizované jednotky informace, které se kombinují a rekombinují. Vytváří tak modely, které někdy vysvětlují svět, ve kterém žijeme, jindy naznačují pomyslné alternativy.

Mezi osobnosti, které z naší perspektivy především formovali moderní jazykovědu a pro pojetí oboru strukturální lingvistiky měli zásadní vliv, patří především Ferdinand de Saussure (1857 - 1913). V této části pak především vycházíme z díla *Kurz obecné lingvistiky* (1915). Určitý převrat v lingvistice a velou inspiraci pro antropologii znamenala také teorie Edwarda Sapira (1884 – 1939) a Benjamina Lee Whorfa (1897 – 1941) o třech částech. Dle Sapira a Whorfa pomocí jazyka myslíme, každý jazyk má svou specifickou vizi reality a ony vize se díky konstrukci různými jazyky vzájemně liší. Další a neméně výraznou roli na tvorbu Lévi-Strausse mělo již zmíněné setkání s Romanem Jakobsonem. Další součástí jazykovědných disciplín je tzv. fonologie. Mezi jejíž významné představitele patří také Nikolaj Sergejevič Trubeckoj (1898-1938) pak v základní hláskové úrovni jazyka rozlišuje dvojí možný pohled: fonemický či fonologický. Jako zkoumání fonémů, tj. zvukových nositelů významu, při němž nejde o povahu různých zvuků a artikulací jako

¹⁴ (De Saussure, 1996, s. 52-54)

takových, nýbrž o to, které v daném jazyce rozlišují mezi dvěma slovy a jsou tedy nositeli významu.¹⁵

Vlastní fonologie tak nejenom přináší tento vztah, ale na straně druhé dokáže dalším vědám přinášet nové perspektivy. Fonologickou metodu pak Trubeckoj shrnuje do čtyř základních kroků: za prvé, fonologie postupuje od zkoumání vědomých jazykových jevů ke zkoumání její nevědomé infrastruktury; odmítá pojímat prvky jako nezávislé entity, a ve své analýze naopak vychází ze vztahů mezi prvky; zavádí pojem systém „*Dnešní fonologie se neomezuje na prohlášení, že fonémy jsou vždy členy nějakého systému, ale ukazuje konkrétní fonologické systémy a ozřejmuje jejich strukturu*“; a konečně se snaží odhalit obecné zákony buď indukci, „*nebo... logickou dedukcí, což jim dodává absolutní charakter*“¹⁶

V tomto ohledu pak Lévi-Strauss dokazuje možnosti, které právě ony fonémy znamenají pro výzkum příbuzenských systémů. Fonémy i příbuzenské termíny jsou prvky, které tvoří význam. U obou platí, že se vytvářejí na úrovni nevědomí a svého významu dosahují až za předpokladu, že je začleníme do systému. Lévi-Strauss tak vysvětluje onu tezi takto: „*jevy příbuzenství jsou v jiném řádu skutečnosti jevy stejného typu jako jevy lingvistické*“.¹⁷

Při této paralele by se tedy mohlo zdát, že na úrovni slovní zásoby dokážeme definovat seznam určitých vztahů. S tím ale Lévi-Strauss zásadně nesouhlasí, jelikož na úrovni slovní zásoby většinou neexistují nutně vztahy. Fonologickou analýzu tedy v souladu s učením Lévi-Strausse nemůžeme provádět na slovech. Tento fakt platí jak v jazykovědě, tak i v sociologii jazyka. V tomto ohledu pak můžeme narazit na základní otázku, co vlastně definuje systém naší slovní

¹⁵ (Černý, 1996 s.18)

¹⁶ (Lévi-Strauss, 2006 s.40) Cituje v překladu Jindřicha Vacka z knihy Troubetzkoy, N.S. *La Phonologie actuelle, in Psychologie du langage*, Paříž 1933 s.243

zásoby? Lévi-Strauss si v tomto vypomáhá označením: Systém pojmenování. Protože jsou ale vztahy v rodině, o kterou nám jde v rámci výkladu příbuzenství, určovány i jinými skutečnostmi, zvolil Lévi-Strauss v opozici proti systému pojmenování systém postojů. Celkem lehce si vybavíme lásku, nenávisť, náklonnost či nepřátelství. Vytvoření zvolených systému je prostředkem pro zdokonalení metodologie a zároveň poukazuje na fakt, že tabulka příbuzenských termínů nejde ruku v ruce s tabulkou rodinných postojů. Uvedený postoj zaujímal Alfred Reginald Radcliffe-Brown (1881 – 1955). Další důležitou věc, kterou Lévi-Strauss tvrdí je, že příbuzenský systém je jazykem neuniverzálním. Do značné míry tomu tak je díky kultuře, jejím produktem je jazyk.

Úkolem antropologa, podle Lévi-Strausse, není vysvětlovat důvod, proč má kultura určitou formu, ale pochopit a objasnit principy organizace, které jsou základem pro její další transformaci. Ta se vyskytuje jako určitá nositelka kultury, řeší problémy, které jsou buď praktické, nebo čistě intelektuální. Antropologie je tedy vědecká a zároveň i naturalistická disciplína. Při pohledu na proměny jazyka, které se postupem času neustále objevují jako nové promluvy a jsou generovány pomocí nástrojů, jež určitý jazyk dává k dispozici, chce díky struktuře lingvistiky pochopit principy, které onu změnu vytvářejí. Lingvistika, jak ji chápe Lévi-Strauss, je tedy odvětví humanitních a přírodních věd, která je zároveň schopna přímo spolupracovat s psychologíí a neurologíí.

Tato spolupráce je podmíněna skutečností, že neznáme vědomě fonémy, které používáme ve svých promluvách. „*Když mluvíme, syntaktických a morfologických zákonů jazyka si nejsme vědomi.*“¹⁸ Podle Lévi-Strausse tak platí pravidlo paralelního vývoje v našich myslích, který ovlivňuje vztah jazyka a kultury.

¹⁷ (Lévi-Strauss, 2006 s.41)

¹⁸ (Lévi-Strauss, 2006 s.58)

Lév-Strauss ve svých úvahách „západní“ styl myšlení příliš neoslavoval, ale snažil se ho posunout. Proti němu se v duchu poststrukturalismu postavil se svou kritikou Jacques Derrida (1930 - 2004). Jeho oponentura byla postavena především na dekonstruktivistickém základě, což je příznačně v opozici Lévi-Strausse.

2.1.2 Vztah etnologie a historie

V humanitních vědách obecně hraje svoji důležitou roli historie. Nejinak tomu je i v antropologii. I když na tento pohled nenacházejí někteří etnologové stejný názor. Hned na úvod této problematiky by ale bylo dobré vymezit samotné termíny. Začneme u etnografie, tu Lévi-Strauss definuje následovně: *„náplň etnografie spočívá v pozorování a analýze lidských skupin pojímaných v jejich jedinečnosti (z teoretických i praktických důvodů, které však nikterak nesouvisejí s povahou výzkumu, často vybíraných mezi těmi, jež se nejvíc liší od skupiny naší); toto porovnání a analýza směřují k co nejvěrnější rekonstrukci života každé z nich¹⁹.“*

Oproti tomu se etnologie snaží obohatit pohled na věc především díky srovnávání oněch etnografem sebraných dat. Samotný termín etnologie se pak především v anglosaských zemích přestává používat a je nahrazován označení sociální a kulturní antropologie. Sociální antropologie zkoumá především institucí skrze systém představ a kulturní antropologie se věnuje především technikám, které jsou ve službách společenského života.²⁰ Vzájemný vztah mezi etnologií a historií pak autor chápe především takto: *“budťo jsou naše vědy spjaty s*

¹⁹ (Lévi-Strauss, 2006 s.16)

²⁰ Tamtéž

diachronickým rozměrem jevů, tj. s jejich posloupností v čase, a potom nedokáží podat jejich historii, nebo se pokoušejí pracovat metodou historikovou a časový rozměr jim uniká." ²¹ Z tohoto pohledu tak Lévi-Strauss chápe značnou propojenost těchto entit, v tomto ohledu není sám. Dalo by se říci, že v této problematice navazuje především na práci Franze Boase (1858 - 1942). Ten se vzájemnou provázaností zabýval a dané problematice mimo jiné prohlásil: *"Máme-li pochopit historii, nestačí vědět, jaké věci jsou, ale musíme vědět, jak se tím, čím jsou staly".* ²² Náhled na vzájemný vztah etnologie a historie pak může být na rozdíl od do té doby tradiční etnologie, která používala ve většině případů právě historické metody následující. Lévi-Strauss nahlíží na etnologii jako na obor, který zkoumá především ty druhé, což znamená, že badatel sám není nativním členem dané kultury.

Na historii je možné koukat v podobném světle. Jestliže totiž zkoumáme například naše předky, ale v jiném časovém horizontu, tedy sto let nazpět, nejedná se již vzhledem k pomíjivosti času o stejnou a pro nás nativní skupinu. Vzdálenost v čase tak může například znamenat zcela jiný pohled na jednotlivé součásti života. V souladu s metodikou etnografie je tedy dle Lévi–Strausse nutno předkládat a shromažďovat informace, které je samozřejmě nutno verifikovat. Tu samou úlohu má i historik, který skládá ověřená data, které se však narozdíl od některých etnologických poznatků vztahují především k vědomým projevům chování.

I z dnešního pohledu se jako zajímavý ukazuje výrok Karla Marxe (1818 - 1883): „Lidé vytvářejí svou vlastní historii, ale nevědí o tom“. Nutno podotknout, že se Lévi-Straussův strukturalismus odlišoval od následných marxistických teorií, jelikož nepovažoval za nejzásadnější příčinu struktury složku materiální. Přitom všem byl ale podle nás zjevně

²¹ (Lévi-Strauss, 2006 s.16)

²² (Boas, 1920 s. 311-322)

materialistou, který ekonomickou stránku považoval za jednu z nejdůležitějších. Výrok samotný je ale do jisté míry signifikantní pro Lévi-Straussův náhled na kauzalitu etnologie a historie.

Určitý rozpor ve vnímání historie pokládá proti sobě Lévi-Strauss ve vymezení takzvaných „horkých“ (v jeho podání myšleno západních) a „studených“ (přírodních) společností²³. Tato diverzifikace pro něj představuje větší důležitost historie pro západní svět, který si předávání historických faktů více osvojil.

Dalším faktorem pro studium vzájemného vztahu těchto subdisciplín humanitních věd je role písemných dokumentů. Právě jejich absence znamenala zásadní změnu v postoji etnologů oproti historikům. Předmětem výzkumu u takzvaných primitivních společností totiž není jen to, co se nám ukazuje v jisté formě vědomého chování, ale především způsoby opačného, tedy nevědomého chování. Toto rozdělení Lévi-Strauss uznává, ale nepovažuje ho za stěžejní, v jeho podání by se vzájemný vztah měl podobat principu spojených nádob.

Co tedy znamenalo zásadní vliv do do té doby převládajícího francouzské diskurzu? Podle Lévi-Straussova názoru bylo nutné obohatit sběr dat v terénu, nejen zobecněním sebraného materiálu v mezikulturní a historické perspektivě, ale zároveň dospět k dalšímu kroku syntézy, tedy ke globálnímu poznání člověka a jeho myšlení, díky tomuto obohacení difuze pak můžeme mluvit o již zmíněné sociální a kulturní antropologii.

Do velké hloubky se studiu historie můžeme seznámit také prostřednictvím jednoho z čelních představitelů školy *Annales*²⁴, kterým byl Fernand Braudel (1902 - 1985). Ten prosazuje variantu strukturální roviny historie. Strukturalismus Lévi-Strausse se vůbec oproti předešlému funkcionalistickému směru více zajímal o historii a snažil se znovu

²³ Toto rozdělení Lévi-Strauss vymezuje v knize *Myšlení přírodních národů* (1966).

poukázat na její důležitost. Vzájemná spolupráce obou disciplín je tak velmi důležitá. V tom mu dává za pravdu i Chriss Hahn (1953), který ve svém článku²⁵ i z dnešního pohledu považuje nutnost zasazení etnografických dat do širšího historického kontextu za povinnost.

Vzhledem k tomu, že byl Lévi-Strauss také velmi zdatný na poli filozofie, připadá nám na tomto místě více než hodnotný nadhled nad celou situací. Sám autor totiž říká, že „svět začal bez člověka a bez něho také skončí“.²⁶

2.1.3 Příbuzenství a sociální organizace

Studium příbuzenství znamenalo pro Lévi-Strausse velmi důležitou součást jeho práce. Bylo to způsobeno hned několika faktory. Jednalo a stále jedná o jednu z nejzákladnějších složek antropologie, která navíc svou komplexností vyžaduje značnou orientaci, jsou z ní také odvozovány další aspekty antropologických teorií. Vlastní příbuzenství je pak staré jako lidstvo samo. To samozřejmě vyplývá z faktu biologické reprodukce. Na straně druhé však nesmíme opomíjet kulturní podmíněnost příbuzenských vztahů, ta je často od genealogických vztahů odvozována.

Ve studiu příbuzenství je nutno zmínit hned několik teoretických proudů. Jak už název napovídá, výraznou roli v něm sehrál evolucionismus. Ten z velké části vyzdvihoval poznání vzájemného uspořádání příbuzenství právě v „primitivních“ společnostech. To mělo vést k lepšímu poznání „těch druhých“. Mezi čelní představitele tohoto směru patřil mimo jiné Lewis Henry Morgan (1818 - 1881), který již před Lévi-Straussem naznačoval, že vlastní příbuzenské termíny vytvářejí

²⁴ Historiografická škola, která měla především ve Francii velký vliv na utváření antropologického myšlení dvacátého století

²⁵ (Hann, 2007 s.15-30)

²⁶ (Lévi-Strauss, 1966 s.289)

systémy. To Morgan osvětluje ve své práci *Systems of Consanguinity and Affinity of the Human Family* (1871). Evolucionisté obecně však předpokládali, že na počátku lidstva vlastní rodina neexistovala. Toto období historie pro Lévi-Strausse „studených“ společností, je tak v Morganově podobě nazváno stádium primitivní promiskuity. Z toho odvozují, že toto období bylo věkem matriarchátu, který podle nich předcházel patriarchátu.

K tématu příbuzenství se také vyjadřoval difuzionistický přístup Alfreda Luise Kroebera, ten se ve své knize *California kinship systems* (1917) ukazuje zajímavé souvislosti. *„Kroeber se snažil ukázat, že příbuzenská terminologie se přímo nevztahuje k soudobým či minulým společenským poměrům, ale je podmíněna „psychologickou“ dispozicí, čímž rozuměl formální dispozice lidského myšlení, které se přímo odrážejí v povaze jazyka. Alfred Louis Kroeber takto anticipoval strukturální teze Clauda Lévi-Strausse (včetně binárních opozic).“²⁷*

Většina již v první polovině dvacátého století známých klasifikací příbuzenství, se zabývala ústředním pojmem, kterým byl strýc z matčiny strany. Nejinak tomu bylo i v případě Lévi-Strausse. Ona důležitost byla vnímána především díky pozůstatku na matrilineární uspořádání sociální organizace. Dalším zásadním pojmem pro výklad příbuzenství byl takzvaný avunkulát. Ten podle Radcliffe-Browna obsahuje na jedné straně autoritu, synovec se ho bojí (jedná se o matrilineární systém), v protikladu tohoto výkladu si pak synovec naopak užívá důvěry a manipuluje se strýcem (to v případě systému patrilineárního). Lévi-Strauss tento model oceňuje, ale zároveň poukazuje na neúplnost této struktury. Dodává, že by zmíněná korelace měla být doplněna o další typy vztahů: otec/syn, manželka/manžel, sestra/bratr. K tomu Lévi-Strauss dodává: *„má-li existovat příbuzenská struktura, musí v ní být*

²⁷ (Budil, 1999 s.182)

*přítomny tři typy rodinných vztahů, které jsou v lidské společnosti vždy dány, totiž vztah pokrevního příbuzenství, vztah aliance a vztah filiace; jinak řečeno, vztah sourozenectví, vztah manžela a manželky a vztah rodiče a dítěte“.*²⁸

Struktura, která se nám ukazuje v jazyce, je jedním z nejvýznamnějších nositelů kultury a koresponduje tedy s jejími znaky. Systém a povaha kultury se obnažuje právě pomocí příbuzenství. Příbuzenský systém je podmíněn kulturně, ale můžeme ho připodobnit k jazyku. Tento základní systém se projevuje ve vztahu mezi rodiči a dětmi, manželi a nakonec mezi samotnými sourozenci. Lévi-Strauss pak jako elementární rodinu, která je zároveň jednotkou struktury definuje ženu, muže a jejich děti, nebo dítě.

Ve svých pracích na téma příbuzenských systémů nachází Claude Lévi-Strauss důležitý poznatek o incestním tabu, které se nachází ve všech dosud známých lidských společnostech. Zákon incestu se pojí s pravidlem exogamie, které vyžaduje svatbu mimo určitou skupinu, nebo kategorii jedinců. Z toho vyplývá i alternativa svatby mezi křížovými bratranci a sestřenicemi. K tomuto rozdělení se také pojí rozdělení do moiet. V některých případech Lévi-Strauss ukazuje na záměrné upravování moiet kvůli možným sňatkům. Další důvody tohoto rozdělení můžeme spatřit v hospodářský, náboženských a dalších aktivitách. Jestliže je toto rozdělení podmíněno některým z těchto důvodů, hovoříme o takzvané dualistické organizaci.

Tento fakt potvrzuje přechod z přírodního do kulturního prostředí. *„Tato základní příbuzenská struktura je důsledkem všeobecně přítomného tabu incestu, protože v lidské společnosti muž musí dostat ženu od jiného muže, který mu dá svou dceru nebo sestru. Proto je přítomnost strýce z matčiny strany v jisté příbuzenské linii daná a tento fakt, který je při pouhém empirickém pozorování neviditelný, funguje jako*

²⁸ (Lévi-Strauss, 2006 s.51-52)

*nezbytný předpoklad, aby struktura vůbec mohla existovat.*²⁹ Toto zavedení incestního zákona znamená zásadní vymezení oproti primátům a vytváří tak určitou regulovanou výměnu oproti nahodilému párování.

Lévi-Strauss se dále oproti velké rozmanitosti známých příbuzenských systémů snaží tento systém zredukovat na malý počet základních struktur. Každá z nich pak čítá alespoň jednu ze dvou základních výměn. Omezená výměna je redukována pouze na dvě moiety. Generalizovaná výměna je pak otevřenější a zahrnuje minimálně tři moiety. Další část problematiky strukturalismu se u Lévi-Strausse dotýká směny, z ní můžeme také vyvozovat důležité součásti sociální struktury. Ta je dána různou intenzitou, na kterou má vliv společenství samo, dále pak například četnost interakce. Směna probíhá i přes hranice a konstituje společenství. V tomto prvku kultury Lévi-Strauss navazuje na Marcela Mausse (1872 - 1950), který v díle Esej o daru (1925) čerpá z terénního výzkumu Bronislawa Malinowského (1884 – 1942), uveřejněného v díle Argonauti západního Pacifiku (1922). V něm Malinowski ukazuje směnu, která má nejenom ekonomický charakter. Zde Mauss vyzvedl směnu jako nejdůležitější akt, který tvoří lidskou kulturu. Pojem samotný také ustavuje například svatbu, v němž hraje prim právě směna ženy. Malou roli zde dle Lévi-Strausse hraje sexuální touha žen. To se jeví z dnešního pohledu jako problematické. Díky těmto tezím se na Lévi-Strausse snesla v pozdějších letech velká vlna kritiky, která byla ovlivněna vzrůstajícím vlivem žen ve společnosti. Nutno připomenout, že předmětem studia pro Lévi-Strausse bylo především zkoumání tzv. „primitivních“ společností“. Z tohto pohledu se tak generové problematice v naší práci nebudeme věnovat.³⁰

Samotná výměna je podmíněna jazykem, díky němu dochází k reciprocitě, během ní je pak po ženách nejčastěji směněno zboží a

²⁹ (Hawkes, 1999 s.31)

³⁰ Tuto problematiku shrnují ve své práci Lévi-Strauss a směna Daniel Sosna a Jitka Kotalová, materiál je dostupný na home.zcu.cz/~dsosna/english/texts/Sosna-Kotal%20in%20press.pdf

služby. To znamená, že význam symbolů a pojmů musí studovat jak v kontextu fungování mozku a zároveň specifčnosti historického toku určité kultury. V tomto ohledu reaguje například na Sigmunda Freuda (1856 - 1939) a Emila Durkheima (1858 - 1917), kde kritizuje genealogická vysvětlení tabu. Jak již bylo zmíněno, prvním tabu ve společnosti se týkalo incestního zákona.³¹ Nicméně Lévi-Strauss také trvá na tom, že i když kognitivní věda může vysvětlit strukturu, nemůže plně vysvětlit obsah.

Sociální vztahy jsou podle Lévi-Strausse součástí, která vytváří vlastní sociální strukturu, která má určitou povahu systému. Je více než jasné, že tento model nebude vždy stejný a bude podmíněn několika faktory. Jak se tedy antropolog dokáže dostat k faktům a vytvořit ony modely? Lévi-Strauss navrhuje tento postup. Jako důležitá se jeví především možnost a schopnost pozorování. V této části je samozřejmě velmi důležité zaměřit se na komplexnost sebraných dat a dále pak na odbourání předsudků, které ať se nám to líbí či ne, většinou máme. *„Prvním úkolem je tedy zjistit, jaká fakta to jsou.“*³²

Následně doporučuje sestavovat takové modely, které splňují následující předpoklady: Budou jednoduché a zároveň budou používat pouze zkoumané fakta, tato fakta pak musí být zohledněna vždy všechna, protože neúplnost může velmi fatálně zohlednit výsledek. Strukturu zkoumaného modelu pak Lévi-Strauss nachází dvěma postupy. Může být vytvořena na základě pozorování nebo i experimentování. Tím je myšleno hledání nejvýhodnějšího modelu odpovídajícího dané sociokulturní realitě. Lévi-Strauss v tomto případě pracuje s mechanickými a statistickými modely. Mechanické modely užívá zvláště v etnologii a sociologii. Ty pak především postihují synchronní vlastnosti. V jisté opozici se pak nacházejí statistické modely, ty využívá etnografie

³¹ Incestní tabu nacházíme napříč kulturami, její problematice v sociologickém prostředí se věnuje Antony Giddens (Giddens 1999, s.174-175)

³² (Lévi-Strauss, 2006 s.242)

a historie a, jsou diachronní. To znamená, že pracují s časovou perspektivou. Místem, kde Lévi-Strauss doporučuje využívat tyto modely, je vlastní terén.

Jak už zmiňujeme v kapitole vzájemného vztahu etnologie a historie, důležitou změnou, oproti metodě historikově, je práce s takzvaným nevědomím. Z tohoto pohledu se jako velmi důležitý ukazuje pohled díky nativní metodě.

Kritiku Lévi-Straussově výkladu příbuzenství vyložil především Edmund Ronald Leach, (1910 - 1989). Jeho práce jde sice ve šlépějích francouzského vědce, ale je podstatně více empiricky orientovaná. Sám Leach byl poměrně kritický i k dalším antropologům. Ačkoli příležitostně používal Lévi-Strausovu strukturalistickou metodu k popisu netradičních rysů sociální organizace, obecně se od ní ale velmi vzdaloval. Na straně druhé představil britské, později nejen akademické obci dílo francouzského strukturalismu v době, kdy kulminovala jeho největší sláva.

2.1.4 Mýtus

Dalším předmětem struktury je podle Lévi-Strausse mýtus. *„Chceme-li pochopit, co je mýtus, máme tedy na vybranou jen mezi plytkostí a sofismatem? Někteří tvrdí, že každá společnost ve svých mýtech vyjadřuje určité základní city jako lásku, nenávisť nebo pomstychtivost, jež sdílí celé lidstvo. Podle jiných mýty představují jakési pokusy o vysvětlení obtížně pochopitelných jevů.“*³³ Dále vysvětluje, jaké mýty se ve společnostech vyskytují, rekapituluje jejich multioborový přesah a shrnuje: *„1. Jestliže mýty mají smysl, pak tento smysl nemůže být dán izolovanými prvky, z nichž mýty sestávají, nýbrž kombinací zmíněných prvků. 2. Mýtus náleží do řádu řeči, je její nedílnou součástí;*

³³ (Lévi-Strauss, 2006, s.183-186)

*přesto se však jazyk používaný v mýtu vyznačuje specifickými vlastnostmi. 3. Tyto vlastnosti můžeme hledat pouze nad obvyklou úrovní jazykového výrazu; jinými slovy, jsou složitější nežli vlastnosti, s nimiž se setkáváme v jazykovém výrazu libovolného typu.*³⁴ Z toho tedy vyplývá, že mýtus sebe sama napodobuje jako objekt, který zároveň zapadá do struktury bez toho, aniž by se zabýval, jak si to mnozí myslí, nějakým druhem reality. Tento přístup jej vedl k tomu, že věnoval zvláštní pozornost indiánským mýtům. Jejich studie byla nejčastějším předmětem jeho následné vědecké práce od roku 1960. Mýty ve své vlastní imaginaci pak Lévi-Strauss představil čtenářům ve čtyřech knihách, které souborně nazval *Mythologica*. První díl *Syrové a vařené* (1964), druhý *Od medu k popelu* (1967), třetí *Původ stolničení* (1968) a závěrečný, čtvrtý, *Nahý člověk* (1971).

Analýzu mýtů, kterou se Lévi-Strauss snaží potvrdit, je vlastně i víra v účinnost magie, díky níž „přírodní“ národ vkládají víru v uspořádanost světa. V knize *Od medu k popelu* se stejně jako v předešlém díle *Mythologica* zaměřuje autor především na binární opozice jednotlivých mýtů a zároveň jejich opodstatnění³⁵. Využívá zde terénní zkušenosti a do velké míry také poznatky ze zoologie a botaniky. Podle Lévi-Strausse med ruší komunikaci mezi člověkem a nadpřirozenem a tudíž rozvrací kulturu, to však napravuje tabákový kouř, který dle mýtů komunikaci vytváří.

Pro Lévi-Strausse, znamenají indiánské mýty stav vzájemné závislosti živých věcí. Mýtus o původu divokých prasat se tak v opozici zrcadlí s manželstvím. Pravidla dalších mýtů se pak týkají například vaření. Lidské myšlení se samozřejmě řídí strukturováním kapacity lidského mozku, ale vysvětlit to je, i v dnešní době moderní medicíny, více než těžké. V tomto světle mýty zaznamenávají skutečnou historii hlavního filozofického úsilí lidstva. Lévi-Strauss se pokoušel zaznamenat

³⁴ Tamtéž

toto úsilí a tak trochu do něj i vstoupit. Sám sebe viděl jako účastníka indiánských dialogů, analyzoval situaci a antropologii viděl jako kognitivní vědu. Mýty se snažil poznat díky hlubokému estetickému cítění. Vzhledem k tomu, jak se mýty odrážejí ve vztazích živých věcí, bylo nutné pochopit přirozený vývoj všech druhů. Lévi-Strauss shrnuje mýty následujícím způsobem. Jestliže vůbec mají smysl, musí se jednat o kombinaci neizolovaných prvků. Mýty musí být zároveň ukotveny do řádu řeči, i tak se však nevyhneme některým specifickým vlastnostem. Tyto vlastnosti je pak nutné hledat nad obvyklou úrovní jazykového výrazu. Lévi-Strauss k těmto charakteristikám dodává, že vlastností mýtu musí být také zásadní skutečnost, že mýtus zůstává mýtem.

2.1.5 Magie

Historie, přes kterou bylo na magii nahlíženo, odrážela do jisté míry předsudky tradice evolucionismu. Na různé rituály, a pro mnohé zcela iracionální praktiky, se koukala skrze prsty moderní vědy. Magie a mýty byly brány jako něco archaického. Jednalo se vlastně o určitou předchozí fázi, na kterou navazovalo racionálně. Je více než zajímavé, že ani dnešní společnost se jako vědecky a konstruktivně uvažující nemusí zdát. Pro případy by nebylo třeba chodit příliš daleko. Vraťme se ale k podobě magie, jak ji vysvětluje Lévi-Strauss.

Magické myšlení, jež je převládajícím typem myšlení u přírodních národů, je dle Lévi-Strausse „gigantická variace na téma kauzálního principu.“³⁵ Pro Lévi-Strausse naopak toto myšlení „přírodních“ národů, jak je přeložen i název jeho stejnojmenné práce, není myšlením divochů, ani primitivního nebo archaického lidstva, ale je myšlením v „divokém stavu“, které je odlišné od „kultivovaného“ nebo „domestikovaného“ myšlení. Rozdíl mezi těmito dvěma odlišnými způsoby „vědeckého

³⁵ Od medu k popelu (Lévi-Strauss, 2006 s.143-196)

³⁶ Myšlení přírodních národů (Lévi-Strauss, 1996, s.27)

myšlení" nespočívá toliko ve formě, ale spíše v obsahu, který uvažování užívá a zpracovává. Ono „divoké" myšlení pojímá realitu ze smyslové úrovně, používá určité aspekty smyslové skutečnosti, aby jimi „vysvětlila" jiné. Lévi-Strauss je také někdy nazývá „logikou smyslového", či „vědou konkrétního".

Jako binární opozici v tomto okruhu můžeme zvolit roli šamana a lékaře tak, jak ho známe z našeho každodenního života. Aby byl náš výklad přesnější, bude se jednat o porovnání šamanismu a psychoanalýzy. Lévi-Strauss v tomto případě využívá následující srovnání: *„V tomto ohledu šamanovo léčení zaujímá místo kdesi uprostřed mezi naší medicínou somatickou a terapiemi psychologickými, jako je psychoanalýza. Jeho originalita pramení z toho, že na poruchu organickou aplikuje metodu velmi blízkou terapiím psychologickým.“*³⁷

Práce šamanů je oproti psychoanalytikům samozřejmě jiná. Lévi-Strauss vidí zásadní rozdíl především v promluvách jednotlivých aktérů. Jestliže chce psychoanalytik připravit adreakci, pozorně naslouchá, zatímco šaman zvolí opačnou strategii. Interpretuje stav druhé strany a snaží se, aby tento pocit zcela prostoupil tělem nemocného. Když tedy šaman léčí nemocného, pokouší se podle Lévi-Strausse o co nejvěrohodnější a zároveň nejoriginálnější postoj. Po ukončení tohoto „výkonu" se dostává do stejného stavu, jako vyvolává psychoanalytik. I u něj dochází k abreakci, tou se v psychoanalýze myslí rozhodný okamžik, kdy nemocný znovu intenzivně prožívá počáteční, většinou ne zcela příjemnou situaci. Ona situace ve většině případů způsobuje zdroj nemoci, může se jednat o nepříjemný okamžik, díky kterému se pak nemocný léčí. Smyslem abreakce je tedy vyvolat tento pocit s cílem zbavit se dané poruchy. V tomto případě se podle Lévi-Strausse stírá rozdíl, mezi šamanem a psychoanalytikem. Nejzákladnější rozdíl mezi magií a vědou tedy spočívá v tom, že jedna postuluje determinismus úhrnný a

³⁷ (Lévi-Strauss, 2006, s. 175)

úplný, kdežto druhá rozlišuje různé roviny, z nichž pouze některé připouštějí určité formy determinismu, přičemž ty jsou v jiných rovinách neplatné.³⁸

Lévi-Strauss tak v mnohém zpochybnil předpoklady o neschopnosti abstraktního myšlení, které předpokládal Herbert Spencer (1820 - 1903) a které je sdíleno i některými ekonomy.

Jednou z propriet, která je při magii využívána jsou i masky. Ty můžeme dělit dle několika klasifikací. Ve vztahu k výzkumu magie využívají šamani především takzvané obřadní masky, které mohou mít funkci iniciační. Dále pak lovecké, které mohou předehrávat akt lovu, nesmíme zapomenout též na masky válečné. Důležitým rysem, který označuje masky je i jejich barva, tvar a symbolické asociace. Lévi-Strauss se jimi podrobně zabýval ve své knize *Cesta masek* (1972). Geografickou oblastí, na kterou se především zaměřil, byla Severní Amerika. V knize pak také poukazuje na vzájemnou transformaci a propojenost.³⁹

V tomto ohledu je z pohledu Lévi-Strausse na totemismus a magii důležitý také postoj Sigmunda Freuda (1856 - 1939), který ve své knize *Totem a tabu* (1913), kde Freud propojoval mýty se zákazy zabíjení totemického zvířete.

Lévi-Strauss uvažuje nad totemismem jako takovým, především symbolicky. Podle něj není mýtus nikdy úplně vyčerpán, jelikož se objevují neustále jeho nové varianty, díky tomu buď roste nebo je mrtvý. Jeho dílo *Totemismus dnes* (1962) upozorňuje především na to, že totemismus pokrývá pouze ty případy, kde je možné propojit odpovědi na dvě, v tomto případě základní, otázky. Kterak se přiřazují lidské bytosti k zvířatům a rostlinám a jak se spojují názvy příbuzenských skupin se zvířecími a

³⁸ Tamtéž

³⁹ V knize *Cesta masek* se Lévi-Strauss zaměřuje především na tři typy masek, které patří skupinám dzonokwa, swaihwé a xwéxwwé

rostlinnými jmény. Upozorňuje na skutečnost, že pro fungování totemismu jako zvláštního klasifikačního systému, je třeba splnit obě tyto úlohy. Totemismus pak propojuje do každodenního života.

Na toto téma však Lévi-Strauss nahlíží také nedůvěřivě. Podle něj se stala tato problematika módou, která dokázala popustit uzdu fantazii a kombinovat tak zdánlivě nekombinovatelné.

Problematice totemismu se Lévi-Strauss mimojiné věnuje v samostatné publikaci Totemismus dnes (2001). Dělá to z části jako ohlédnutí za tématem a také díky faktu, že zasazení klasifikačního systému do mozaiky tvoří následný obraz dané struktury.

2.1.6 Umění

I v této oblasti využívá Lévi-Strauss strukturalistické přístupy. Jednotlivé mýty uchopuje do sdružené sítě a vysvětluje podobu vzájemných vztahů. Fungování celku tak nadřazuje významů jednotek. Hudbu vnímá jako prostředek mezi lidským jazykem a výkladem mýtu. Jedná se tak o určitý specifický jazyk, který rezonuje díky své spojující vlastnosti jednotlivé entity. Hudba tedy zastupuje strukturu stejně tak, jako dokáže být opozicí. Tuto skutečnost si můžeme představit při sledování pohádky, která často začíná určitou melodií a končí zvoněním. V tomto případě se tedy jedná o binární opozice. Důležitou součástí hudby je také zprostředkování emocionálního charakteru. To plní na jedné straně funkci estetickou, na straně druhé se jedná ale i o určitou transformaci logiky věci.

Ve své knize Syrové a vařené připodobňuje Lévi-Strauss paralelu vnímání mytologického příběhu k hudební partituře. Apeluje nejen na horizontální čtení not, ale zároveň i na vnímání ve směru vertikálním.

Tento postup pak dodává určitou strukturu, která naplňuje příběh. K tomu udává praktické příklady variace sonáty. Lévi-Strauss analyzoval i konkrétní díla autorů, kteří od dob renesance charakterizují „západní“ kulturu. Zaměřil se především na díla Árie pustošitele hnízd, Fuga pěti smyslů, Kantáta vačice a Sonáta dobrých způsobů, odkazuje zde na díla Richarda Wagnera (1813 - 1883), kterého dokonce připodobňuje na otce „strukturální analýzy mýtu.“⁴⁰

Na toto téma se vyjadřuje také teorie *archetypů*, která nahlíží na hudbu. Carl Gustav Jung (1875 - 1961) zastává názor, že „*Archetypy jsou typické formy chování.*“⁴¹ Podle Lévi-Strausse však není archetyp vždy univerzálním východiskem.

Podle Lévi-Strausse je pro „západní“ svět charakteristický takzvaný domestikovaný způsob myšlení. Pouze umění v tomto ohledu působí trochu jako tabula rasa, zachovává totiž stále prostor takzvanému „divokému“ umění.

Lévi-Strauss se v této oblasti snaží dokázat, že hudba, stejně jako mýtus, dokáže do velké míry překonat „zub času“, jelikož je sdílena a v tomto případě dochází k určité paralele, která mýtus i hudbu postihuje. Vzhledem k tomu, že se i v tomto ohledu snaží ukázat jistou strukturu, označuje posluchače za „označovaného“. To se z našeho pohledu jeví jako možné, na straně druhé je třeba zahrát na strunu pochybnosti, jelikož hudba sama dokáže vyvolat celou řadu interpretací, ve kterých si adresát může partituru vyložit po svém. Toto zjištění je ale pro Lévi-Strausse spíše plusem, jelikož jeho orientace směrem k lidské diverzitě je z průběhu jeho života více než zřejmá. V tomto ohledu by bylo dobré poznamenat některé charakteristiky hudby. Jestliže jde o hudbu klasickou, může se nám vybavit především funkce sociální, intelektuální, estetická, nebo emoční ta by byla pro přirovnání k mýtu zjevně nejtrefnější.

⁴⁰ Srov. a vařené (Lévi-Strauss, 2006 s.28)

⁴¹ (Jung, 1997 s.87)

Další důležitou charakteristikou, která relativizuje pohled na umění, je dle Lévi-Strausse především „západní“ vytváření žebříčků s hierarchickým vývojem, kde starší fáze je nutně horší, než ta pozdější. Lévi-Strauss se toto porovnání snaží přirovnat k vývoji architektury: *„filozofické studium bylo možno přirovnávat k studiu dějin umění, při němž by gotika platila nutně za dokonalejší než umění románské a v gotice samé flamboyantní styl (pozdně gotický styl s tendencí k přehnané zdobnosti) za nadřazený stylu raně gotickému, ale při němž by si nikdo nepoložil otázku, co je krásné a co není.“*⁴² Tím i do jisté míry oslavuje takzvané „primitivní umění“.⁴³

Jak již bylo napsáno, ve struktuře samotné rozeznáváme znakovou stránku věci, a to především u takzvaného primitivního umění. To se, narozdíl od umění „západního“, příliš nesnaží zpodobňovat věci jako takové, nebo je snad dokonale zachytit. O toto dokonalé zachycení se uchází především fotografie, která dokáže zobrazit daný moment v čase. Obecně se v případě umění můžeme bavit především o snaze zachycení určitého obrazu, který je ve formě imaginace předestřen. Zkoumat můžeme samotné estetické dílo, které se nám jeví také jako záměr. Je to tedy především znak, který se stává cílem Lévi-Straussova strukturalistického zkoumání. Jelikož vyrůstal v umělecké Paříži, měl k umění kladný vztah již odmala. Jeho otec byl malíř. Signifikantní pro jakékoliv umění je snaha předkládat důkazy o kultuře, ve které se nachází a kterou zobrazuje. Není tedy tak důležité, jaké znaky se v samotném díle vyskytují. Z pohledu strukturalismu jde především o vzájemné vztahy, které mezi sebou vytvářejí barevnou kompozici.

⁴² (Lévi-Strauss, 1966 s. 35)

⁴³ Sám Lévi-Strauss tento termín nerad používá, my ho uvádíme vzhledem k návaznosti na ostatní autory.

3 ZÁVĚR

I díky vlivu francouzského strukturalismu se pak především ve Spojených státech vyvíjí nová paradigmatata antropologie. Ty můžeme souhrnně nazvat nová etnografie. Ta zahrnuje především dva hlavní obory, mezi ně patří interpretativní a kognitivní antropologie. Strukturalismus měl také nemalý vliv na antropologii symbolickou. Dalo by se říci, že takzvaná nová etnografie se snaží kulturu studovat zejména pomocí terénního výzkumu. Lévi-Strausse můžeme vzhledem k jeho působení nazvat především kabinetním badatelem. Claude Lévi-Strauss svým multioborovým přesahem naznačil cestu nejen odborné veřejnosti, ale i lidstvu jako celku. Svou otevřenou myslí dokázal pružně reagovat na kritiku jeho prací. V přímé kritice na tento humanismus a otevřenost se pak přinášíme toto stanovisko Lévi-Strausse. *„Všichni tvrdí, že v Althusserovi je strukturalismus. Osobně nemohu říci, že bych ho tam našel. Měl svůj způsob čtení Kapitálu, který se v některých bodech lišil od toho, jak se četl dříve... Když Levi-Strauss přečetl mou polemiku, děkoval mi slovy – Teď jsem pochopil, že jsem udělal dobře, když jsem Althussera nečetl. Příbuznost mezi strukturalismem Levi-Strausse a Althusserem existovala jen v představách Pařížanů“*.⁴⁴

Jeden z největších principů zájmu byla u Lévi-Strausse kulturní diverzita. Tu tvoří hlavně jazyk. Překlad jeho děl dával větší prostor k zoddílnosti. Tu autor sám miloval. Z dnešního pohledu na věc se dá také polemizovat s jiným pohledem na genderovou problematiku, která za posledních třicet let zaznamenala velký rozvoj. Díky obsáhlosti díla Clauda Lévi-Strausse nemůže tento materiál vzhledem ke své kapacitě do hloubky postihnout veškeré kritiky, stejně tak jako detailně zkoumat veškerý podklady k daným problematikám. Tento materiál by pak bylo dobré rozvíjet v další práci, pro objevení nových souvislostí a skutečností by pak značnou výhodou

byla možnost zkoumat Lévi-Straussovo dílo v jeho rodné řeči. Překlad je dle našeho názoru zvlášť u tohoto autora subjektivním odrazem vnímání popisované problematiky. Závěrem naší práce bych se ale rád ztotožnil s jedním z mnoha výroků. „*Lévi-Strauss sice není první ani jediný, kdo zdůrazňuje strukturální povahu společenských jevů, jeho originalita však spočívá v tom, že ji bere vážně a důsledně z ní vyvozuje veškeré důsledky.*”⁴⁵

⁴⁴ (Aron, 2003 s. 250–251).

⁴⁵ Jean Pouillon rozebírá přínos Lévi-Strausse pro Strukturální antropologii (Pouillon, 1956 s.158).

4 RESUMÉ

Claude Lévi-Strauss (1908 - 2009) byl jedním z nejslavnějších francouzských vědců dvacátého století. Základem jeho strukturální antropologie byla moderní lingvistika. Pro vývoj strukturální antropologie byla velmi důležitá fonologie a sémiotika. Práce Clauda Lévi-Strausse je charakteristická především tím, že kulturu chápe jako systém určitých binárních opozic, který vytváří strukturu. Ta je často na úrovni nevědomí. Ve své práci se dotýká celé řady témat, a to především příbuzenství, které je úzce spjato se sociální organizací. Sociální vztahy jsou proto založeny na vzájemné směně, která má svá vlastní pravidla. Vlastní přechod od přírody ke kultuře je podle něj incestním tabu. Pro Lévi-Strausse není základním stavebním kamenem příbuzenství pouze rodina, ale spojenectví mezi rodinami, což vede k tvorbě sociálních struktur, které odrážejí strukturalistický argument, že pozice jednotlivce ve struktuře je mnohem významnější, než sám jednatel.

Jednotlivá témata propojuje přesah vlastního díla, ve kterém Lévi-Strauss kriticky reflektuje vztah etnologie a historie. V tomto ohledu naráží na nutnost vzájemné spolupráce. Velká část díla francouzského vědce se týká výkladu mýtu. Tato práce se této problematice nevěnuje zcela detailně, rozebírá však úlohu umění, ke kterému má výklad mýtu blízko. Vlastnost imaginace a práce s myslí, kterou Lévi-Strauss velmi dobře zvládá, je také zmíněna u tématu magie.

Tato práce snad ukazuje na skutečnost, že strukturální antropologie může stále přinášet inspiraci nejen do humanitních věd.

4 SUMMARY

The name of the theses "Claude Lévi-Strauss and the Making of Structural Anthropology" suggests its scope- the origins and the leading representative of the scientific discipline. It is aimed on the "golden era" of the Structural Anthropology, the sixties of 20th century. The introduction is dedicated to the explanation of the terms or concepts of "structuralism" and "structure" and it also demonstrates the linkage to other closely related scientific disciplines.

Claude Levi-Strauss (1908-2009) was one of the most famous French scientists of the twentieth century. The bases of his structural anthropology were the modern linguistics and also the semiotics and phonology. Claude Levi-Strauss work is built on the concept of culture which is understood as a system of certain binary oppositions creating the structure. The structure is often on the unconscious level. There are covered many topics in Levi-Strauss' work- particularly the kinship which is closely linked to the social organizations. Levi-Strauss understands social relations as mutual exchange based with its own rules. The transition from nature to culture is explained through the incest taboo. Not only the family is the cornerstone of the kinship, he says, but also the alliances between families which lead to the development of social structures. The position of an individual within the social structure is perceived as much more important than the individual that is the structuralism argument. Levi-Strauss covers and connects various topics in his work. Large part of it is related to the interpretation of the myth, need of mutual cooperation, critical reflection of ethnology and history and also to imagination, magic and work with mind. Those topics are not covered in detail in this paper however the role of art (which is related to interpretation of the myth) is being examined together with the mind techniques and imagination.

The intention of these theses is to point out the structural anthropology can inspire the arts & humanities.

5 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

ARON, Raymond. *Angažovaný pozorovatel*. Praha: Mladá fronta, 2003. ISBN 80-204-1078-3.

BOAS, Franz. *The Methods of Ethnology*, *American Anthropologist*, New Series, 1920. Vol. 22, No. 4, 311-321 s.

BUDIL, Ivo. T. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. 3. vyd. Praha: Triton, 1999. ISBN 80-7254-001-7.

ČERNÝ, Jiří. *Dějiny lingvistiky*. Olomouc: Votobia, 1996. ISBN 80-85885-96-4.

DE SAUSSURE, Ferdinand. *Kurs obecné lingvistiky*, Praha: Academia, 1996. 52-54 s.

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. 174-175 s. ISBN 80-7203-124-4.

HANN, Chris. „Rozmanité časové rámce antropologie a její budoucnost ve střední a východní Evropě.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 2007. 43. (1) 15–30 s.

CHVATÍK, Květoslav. *Strukturální estetika*. Praha: Victoria, 1994. Publishing a. s. 7 s. ISBN 80-85865-03-3.

JUNG, Carl. G. *Archetypy a nevědomí*. Výbor z díla, II. 1. vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1997. ISBN 80-85880-16-4.

KROEBER, Alfred L. *Anthropology: race, language, culture, psychology, pre-history*. New York: Harcourt, 1948. Brace and Company. 325 s.

LEACH, Edmund R. *Claude Lévi-Strauss*. Chicago: University of Chicago Press. 1989. 15 – 125 s. ISBN-10: 0226469689.

- LÉVI-STRAUSSE, Claude. *Mythologica 1. Syrové a vařené*. 1. vyd. Praha: Argo, 2006. ISBN 80-7203-644-0.
- LÉVI-STRAUSSE, Claude. *Mythologica 2. Od medu k popelu*. 1. vyd. Praha: Argo, 2006. ISBN 80-7203-737-4.
- LÉVI-STRAUSSE, Claude. *Myšlení přírodních národů*. 2. vyd. Liberec: Dauphin, 1996. 365 s. ISBN 80-901842-9-4.
- LÉVI-STRAUSS, Claude. *Strukturální antropologie*. Praha: Argo, 2006. 183-186 s. ISBN: 80-7203-713-7.
- LÉVI-STRAUSSE, Claude. *Totemismus dnes*. Praha: Dauphin, 2001. 124 s. ISBN 80-7272-007-4.
- LÉVI-STRAUSSE, Claude. *Rasa a dějiny*. Brno: Atlantis, 1999. ISBN 80-7108-138-8.
- LÉVI-STRAUSSE, Claude. *Cesta masek*, Liberec – Praha: Dauphin, 1996. 199 s. ISBN: 80-86019-22-5.
- LÉVI-STRAUSSE, Claude. *Smutné tropy*, Praha: Odeon, 1996.
- POUILLON, Jean. *L'œuvre de Claude Levi-Strauss*, Les Temps modernes, 1956 12. Ročník, č.126, 158 s.
- SOUKUP, Václav. *Dějiny antropologie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2004. 667 s. ISBN 80-246-0337-3.